

Віталій Гудима

студент IV курсу, факультет історичної освіти,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Київ, Україна)

**ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ КИРИЛО-МЕФОДІЙЦІВ:
МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
(ЗА «ЗАПИСКАМИ ПЕТРА ДМИТРОВИЧА
СЕЛЕЦЬКОГО»)**

На основі епістолярної спадщини сучасників, мемуарних творів та архівних матеріалів розкрито питання знайомства та становлення взаємовідносин між дворянином та державним чиновником Петром Дмитровичем Селецьким й українським поетом та художником Тарасом Григоровичем Шевченком. Схарактеризовано ключові аспекти їхніх взаємовідносин.

Ключові слова: *Т. Шевченко, П. Селецький, російське самодержавство, національна ідея, цивільний губернатор, просопографія.*

В умовах сучасної геополітичної ситуації навколо України актуальним є усвідомлення українцями важливості боротьби за збереження своєї національної самоідентифікації. У цьому контексті аналіз взаємин двох представників української інтелектуальної еліти – імперського чиновника П. Селецького та українського митця Тараса Шевченка має сприяти формуванню ідеологічних та ціннісних запобіжників для українців від втрати своєї національної гідності, формуванню чуття приналежності до українського народу та відповідальності перед ним за його історичну долю.

Наукова новизна нашого дослідження полягає у спробі доповнити біографію Тараса Шевченка в контексті висвітлення ставлення до його особистості та творчості російської імперської влади на прикладі історії взаємин з київським віце-губернатором П. Селецьким, що дозволяє повніше розкрити особистість Тараса Григоровича, його життєвий шлях та деякі нові аспекти його творчості.

Історіографія дослідження. Життєвий та творчий шлях Тараса Шевченка є знаковим явищем в історії культури України другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. Свідченням цього є статус шевченкознавства, який нині піднесено до рівня класичної дисципліни у соціогуманітаристиці.

Першими дослідниками та біографами Т. Шевченка були його друзі та колеги. Зокрема, це О. Афанасьєв-Чубинський¹ та М. Чалий², які одними з перших спробували розкрити та проаналізувати життя, творчість українського митця, заклавши основи шевченкознавства.

Досить активно шевченкознавство розвивалось у ХХ столітті. Так, у радянський період на державному рівні організовується розшук і нагромадження шевченківських матеріалів, зокрема біографічних, готується їхня публікація, створюється спеціальний науковий центр шевченкознавчих досліджень – Інститут Тараса Шевченка.

Для сучасних шевченкознавців життя та діяльність Т. Шевченка залишається актуальною науковою проблемою. Серед них варто виділити дослідження: Н. Горбач³, П. Зайцева⁴, О. Надточій⁵, І. Дзюби⁶, Г. Грабовича⁷, Г. Грабовського⁸ та колективні

---

¹ *Афанасьев-Чужбинский А.* Воспоминания о Т. Г. Шевченке. Русское слово. 1861. № 5.

² *Чалый М.* Жизнь и произведения Тараса Шевченка. Киев: Типография К. Н. Милевского, 1882. 281 с.

³ *Горбач Н.* Життя та творчість Тараса Шевченка. Львів: Каменяр, 2005. 304 с.

⁴ *Зайцев П.* Життя Тараса Шевченка. 2-ге вид. Київ: Обереги, 2004. 480 с.

⁵ *Надточій О.* Російська цензура і видання творів Тараса Шевченка (1861–1916 рр.). Черкаси: Брама, 2006. 220 с.

⁶ *Дзюба І.* Тарас Шевченко: Життя і творчість. Київ: Києво-Могилянська академія, 2008. 718 с.

⁷ *Грабович Г.* Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета / Пер. з англ. С. Павличко. Київ: Радянський письменник, 1991. 212 с.

⁸ *Грабовський Г.* Шевченко, якого не знаємо. Київ: Критика, 2000. 305 с.

монографії: «Доля. Книга про Тараса Шевченка в образах та фактах»⁹, «Триптих про Тараса Шевченка»¹⁰, «Тарас Шевченко у приватному житті: збірник статей»¹¹.

Досліджуючи історію взаємин київського чиновника П. Селецького та українського митця Т. Шевченка, варто звернути увагу на епістолярій, спогади, щоденники, мемуари (опубліковані у таких документальних збірниках: «Спогади про Т. Шевченка» (Київ, 1982), «Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії. (1814–1861)» (Київ, 1982), а також архівні матеріали, і, особливо, «Записки Петра Дмитровича Селецького»¹² (які було опубліковано лише частково).

Ще за життя ставлення та оцінки творчості Т. Шевченка були далеко неоднозначними. Його особистість та творчість викликали різне ставлення, мали різну реакцію. Деякі виявляли симпатію, співчуття та прагнення допомогти й підтримати, інші – байдужість, а ще деякі – упередженість та недоброзичливість. Для одних він був непересічною особистістю, талантом, генієм, для других – столичною модною забаганкою, знайомство і спілкування з яким було престижним, піднімало в очах оточення. Саме до останньої категорії належав Петро Дмитрович Селецький, який на час свого знайомства з Тарасом Григоровичем був чиновником канцелярії київського, військового, подільського та волинського генерал-губернатора Д. Бібікова.

Петро Дмитрович Селецький був людиною своєї епохи. Народився 1821 р. на Полтавщині в дворянській родині козацько-старшинського походження. Його батько, Дмитро Петрович, учасник війни 1812 р., створив власний оркестр і хор кріпаків. Тому музика й співи оточували маленького Петра від народження. У приватному пансіоні в Харкові і Петербурзі він здобуває вже музичну освіту. По завершенні пансіонату, всту-

---

⁹ Доля. Книга про Тараса Шевченка в образах та фактах / Упоряд. В. Шевчук. Київ: Дніпро, 1993. 779 с.

¹⁰ Триптих про Тараса Шевченка. Київ: Слов'янський град, 2002.

¹¹ Тарас Шевченко у приватному житті: збірник статей. Київ: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2014. 280 с.

¹² Киевская старина. 1884. Т. 8.

пив на юридичний факультет Київського університету св. Володимира. По його закінченні працював викладачем у Рішельєвському ліцеї в Одесі, але недовго. Він полишає педагогічну службу й відправляється в тривале турне Європою, метою якого було послухати лекції відомих європейських правознавців. Під час подорожі він також знайомиться з відомими музикантами-композиторами: Ф. Лістом, Р. Вагнером, Ф. Мендельсоном. Сповнений нових вражень він повернувся до Російської імперії та приступив до державної служби – перекладачем канцелярії київського, військового, подільського та волинського генерал-губернатора Д. Бібікова.

Знайомство Петра Селецького з Тарасом Шевченком, мабуть, не було випадковістю. Перед нами не просто імперський чиновник-канцелярист, а далеко непересічна особистість, коло інтересів й захоплень якої виходить за межі суто чиновницької діяльності. Він людина широкого кола інтересів: від мандрів до захоплення музикою.

Цих двох земляків – колишнього кріпака та імперського чиновника – доля звела в 1843 році.

З 1843 р., з ініціативи професора М. Максимовича, за сприянням київського генерал-губернатора Д. Бібікова та з дозволу міністра внутрішніх справ, при канцелярії генерал-губернатора діяла Тимчасова комісія для розгляду давніх актів (Київська археографічна комісія). Про створення комісії Т. Шевченко міг дізнатися під час перебування в Києві наприкінці січня – на початку лютого 1844 р. від її члена-співробітника П. Куліша. Мабуть, саме тоді він вирішив після закінчення навчання в Академії мистецтв приїхати до Києва і долучитися до роботи цього наукового осередку¹³.

Уже три роки молодий Тарас – вільний, не кріпак. Талановитий учень знаменитого Карла Брюллова в Санкт-Петербурзькій Академії мистецтв, тричі нагороджений її срібними медалями. Він – славетний поет. Ним захоплюються «навчені люди» в Петербурзі, інтелігенція. 1840 р. побачила світ збірка його

---

¹³ *Тарас Шевченко*. Зібрання творів: У 6 т. Київ, 2003. Т. 6. С. 179–220.

поетичних творів «Кобзар», а в 1841 р. вийшов альманах «Ластівка», окремим виданням – поема «Гайдамаки». Із-під пензля молодого художника академіста виходять малюнки «Козацький бенкет» (1838), «Натурниця» (1840) та низка портретів. Захоплюючись театром, він пробує свої сили і в драматургії. 1842 р. з'явився уривок із п'єси «Микита Гайдай», написаної російською мовою та поема «Слепая». Він завершив драму «Назар Стодоля»¹⁴.

19 травня 1843 року Т. Шевченко разом із Є. Гребінкою їде в Україну. У червні 1843-го він побував у Києві, де познайомився з Михайлом Максимовичем та Пантелеймоном Кулішем. 29 червня (11 липня) 1843-го – у день св. Петра і Павла – відвідав разом із ним пишну гостину в хрещеної матері Є. Гребінки, вдови-генеральші Тетяни Вільхівської в її с. Мойсівці (нині село Драбівського району Черкаської області). У цей день за традицією власниця маєтку Т. Волховська відзначала іменини свого покійного чоловіка. Сюди з'їхалося до двохсот гостей. Прийом носив такий пишний характер, що Мойсівку в ці дні називали своєрідним «Версалем». «Евгеній Павлович Гребинка подъезжал к крыльцу в сопровождении незнакомца (це був Т. Шевченко. – *Авт.*). Они вошли. Спутник его был среднего роста, плотный, на первый взгляд лицо его казалось обыкновенным, но глаза светились таким умным и выразительным светом, что я невольно обратил на него внимание... Весть о приезде Шевченко мигом разлилась по всему дому, и квартира моя вскоре заполнилась почитателями, приходившими познакомиться с родным поэтом... Мы отправились в залу. Все гости толпились у входа, ожидая появления Шевченко. Поэт, видимо, был тронут блистательным приемом...Целый день он был предметом всеобщего внимания... Скоро Шевченко сделался как свой со всеми и был точно дома», – пригадував згодом про прибуття Шевченка на свято та знайомство з ним у своїх спогадах¹⁵.

---

¹⁴ Тарас Шевченко: Життя і творчість у документах, фот., іл.: Альбом. Київ, 1991. 335 с.

¹⁵ *Афанасьев-Чужбинский А.* Воспоминания о Т. Г. Шевченке. С. 7.

У Мойсівці поет також познайомився з офіцером Яковом де Бальменом (пізніше присвятив йому поему «Кавказ») та з поетом Олексієм Капністом. З останнім потоваришував. Олексій Васильович був знайомий з усією сім'єю князів Репніних. Він порекомендував князю Миколі, щоб молодий художник зробив копії з деяких картин його галереї.

2 липня 1843 року Олексій Капніст вперше привіз Тараса Шевченка до Яготина. Тарас Григорович приїхав у Яготин до князя Миколи Репніна, як згадувала княжна Варвара Репніна, з О. Капністом після великої грози й зливи. Саме в час приїзду Т. Шевченка, Варвара Миколаївна зі своєю матір'ю була в садку й побачила О. Капніста з незнайомим молодим чоловіком. Почався рясний дощ, і О. Капніст повів до палацу спочатку княгиню, а потім забрав і гостя. Дні гостювання вчорашнього кріпака у князівському маєтку Репніних відзначені теплом, щиросердністю та гостинним прийомом. Т. Шевченкові відведено будинок-флігель князівського палацу, стіни якого він прикрасив власними малюнками. Перший приїзд Тараса Григоровича було приурочено тому, щоб зняти копію з портрета князя М. Репніна роботи швейцарського художника Йозефа Гонунга. Хоч у збірці Репніна були портрети роботи Володимира Боровиковського, Петра Левицького та французького маляра Еньйола, на котрих його було зображено у генеральському мундирі, замовникам подобався портрет у цивільному вбранні.

Вечори в Репніних минали в салоні. Тут сходилися аристократичні кола, слухали розповіді Т. Шевченка про петербурзькі небилиці. Т. Шевченко мав добрий голос і дуже любив співати. А читанням своїх віршів захоплював усіх, пише відомий шевченкознавець Павло Зайцев. Якогось вечора він читав свою поему «Слепая». Твір вразив Варвару Миколаївну. Вона писала Ш. Ейнару: «О, коли б я могла передати Вам усе, що тоді пережила. Які почування, які думки, яка краса, який чар і який біль охопили мене в часі цього читання. Моє обличчя все було мокре від сліз, і це було щастя, бо я мусила б кричати, якби моє хвилювання не знайшло цього виходу для себе; відчувала біль у грудях. Після читання не сказала нічого. Ви знаєте, що при всій моїй балакучості я втрачаю від хвилювання здатність говорити.

Й яка м'яка, чарівна манера читати! Це була захоплююча музика, що співала мелодійні вірші... Шевченко зайняв місце в моєму серці, я часто думала про нього, бажала йому добра та бажала сама зробити йому добре, притім при моїй палкості, зараз можливо і найбільше».

Серед тих, хто не раз відвідував маєток Репніних був і талановитий юнак Петро Селецький, якого одного разу разом з сім'єю запросив сам Микола Репнін. Вони вже здавна дружили родинами і родовий маєток Селецьких знаходився неподалік у с. Малютинці Пирятинського повіту Київської губернії. Це був візит-відповідь, адже після повернення П. Селецького з-за кордону та приїзду до батьків, його з сім'єю відвідало багато знайомих, і він, як того вимагав тогочасний етикет, повинен був відповісти взаємністю. Гостини відбувались на Різдвяні свята. Його сім'я повернулась додому того ж дня, а сам Петро Дмитрович залишився погостювати ще кілька днів. Сімейство Репніних не так давно повернулось з-за кордону, де проживало тривалий час, і тому П. Селецький мав багато тем для спільних розмов¹⁶.

Можливо і відвідини П. Селецьким маєтку Репніних були не випадковим. Він ймовірно дізнався про перебування у ньому Тараса Григоровича й бажав ближче познайомитися з талановитим митцем – «художником за професією та поетом за покликанням», як пізніше П. Селецький зазначить у своїх «Записках»¹⁷. Перед 22-річним П. Селецьким 29-річний художник постав таким: «Середнього зросту, широкоплечий, міцної і здорової тілобудови, рябий, з мутними і недурними карими очима, вайлуватий, незграбний, нечесаний, немитий, більш ніж недбало одягнений – ось зовнішність Тараса Шевченка, далеко не вишукана»¹⁸. Мемуарист акцентує увагу на дещо простонародному вигляді поета, незадовільному, як на дворянина, туалеті. Підкреслює зовнішню непривабливість Т. Шевченка, його невідповідність тогочасному аристократизму. Своїми оцінками

---

¹⁶ Киевская старина. 1884. Т. 9. С. 620

¹⁷ Там же.

¹⁸ Там же.

автор «Записок» натякає на селянське походження Т. Шевченка. За мірками того часу, у цьому не було нічого дивного: Петро Дмитрович, який походив з відомого козацько-старшинського роду дещо упереджено ставився до вихідця з народу¹⁹. З іншого боку, П. Селецький однозначно відмічає силу, здоров'я та незламність його статури в поєднанні з глибинною мудрістю та спокоєм, вираження яких вбачав у очах молодого поета і художника²⁰. А ось як описує молодого поета офіцер Микола Момбеллі, який зустрів його в цей же період в гостях в Є. Гребінки: «Він середнього зросту, широкоплечий і взагалі кремезної, міцної будови, в талії широкий через особливу будову кісток, але аж ніяк не товстий. Обличчя кругле, борода і вуса завжди виголені, бакенбарди ж каймою обводять усе обличчя, волосся вистрижене по-козацьки, але зачесане назад. Він не брюнет і не блондин, але ближче до брюнета, не тільки за волоссям, але й за кольором червонуватої шкіри; риси обличчя звичайні».

Про зацікавленість П. Селецького особистістю Т. Шевченка свідчить досить детальний опис його знайомства та спілкування з Тарасом Григоровичем, а також подання біографії останнього у особистому щоденнику. У «Записках Петра Дмитровича Селецького» також наведено доволі детальну історію викупу Тараса Шевченка з кріпацтва. «Народжений в Київській губернії, Шевченко належав до сім'ї кріпаків поміщика Е. (Енгельгардта – *Авт.*). В минулому поміщики відправляли своїх кріпаків в Петербург, щоб вони вивчили яке небудь ремесло. На долю Шевченка випало малярне мистецтво; хлопчик доволі швидко показав такі успіхи, що його направили в художню академію, а малювання стало постійним заняттям. Він малював портрети. Один генерал замовив йому свій портрет за сто рублів асигнаціями. Портрет, який намалював Шевченко, не сподобався замовнику; проте генерал пропонував взяти його за півціни. Шевченко образився та не погодився: замінивши мундир

---

¹⁹ *Модзалевский В. Л.* Малороссийский родословник. Киев: Тип. Т-ва Г. Л. Фронцкевича и К^о, 1914. Т. 4. С. 596.

²⁰ Киевская старина. 1884. Т. 9. С. 620.

та еполети білою сорочкою, він зробив з портрета генерала вивіску циркульні. Генерал, невдовзі побачивши вивіску, сильно розлютився. Поміщик Е. тоді якраз був в Петербурзі; генерал просив продати йому Шевченка, пропонуючи дві тисячі рублів. Е. погодився. Шевченко тоді вже писав вірші і був трохи відомий Жуковському. Зрозумівши неминучість лиха, Шевченко звернувся до поета. Жуковський повідомив імператрицю про гірку долю Шевченка. Е. заплатили викуп, і з милості государині, Шевченко був звільнений з кріпацької залежності. Викуп було здійснено шляхом розіграшу портрету Жуковського, написаного для цього К. Брюлловим; немає потреба згадувати, що імператриця взяла усі білети (лотерейні. – *Авт.*)»²¹. Про це ж оповідає й Варвара Рєпніна у листі до Шарля Ейнара: «23 лютого 1814 р. народилася дитина... у селянина, це був бідний кріпак... Цей хлопчик Тарас і є геніальним поетом – Шевченком... Ці два слова: Шевченко – і кріпак, о жах! Боже! Де ще так потрібні людині віра, надія, переконання, що усе слід зносити задля любові до Бога, як у цій нещасній країні!»

Молодий Т. Шевченко справляв на оточення досить позитивне враження. П. Селецький не став виключенням. Зокрема в «Записках» він відмічав, що з Т. Шевченком та домашнім лікарем Рєпніних Ф. Фішером вони збиралися після офіційних вечорів, і говорили до глибокої ночі. З творами Кобзаря він також був ознайомлений – той на прохання княжої родини декламував свої уже відомі, а іноді ще не видані твори. «Як поет був прекрасний чистотою малоросійської мови, плавним, розміреним віршом, звучними строфами, задушевним почуттям, м'якою сердечністю; його «Кобзар», в особливості його «Катерина», можуть вважатися одним з кращих творів в своєму роді. Але в «Гайдамаках» Шевченка не вистачало священного вогню, прояву пристрасі, широкої кісті, захоплюючого дійства, які характеризують історичну драму...»²². Оцінка Петром Дмитровичем Селецьким поезії Тараса Шевченка має дещо суб'єктивний характер. Але водночас критика поетичних досягнень цього разу

---

²¹ Там же. С. 621.

²² Там же. С. 620.

більш об'єктивна та аргументована. Автор демонструє своє бачення слабких сторін Шевченкової поеми «Гайдамаки». Поряд з цим він відкрито захоплюється майстерністю використання поетом української мови. Особливо високо оцінює поему «Катерина», називаючи її «кращою у своєму жанрі»²³.

П. Селецький намагався оцінити Т. Шевченка як живописця, так як був людиною високоосвіченою, а мистецтвом у всіх його жанрах захоплювався з дитинства²⁴. Оцінці Т. Шевченка як художника Петро Дмитрович присвятив лише один абзац. І тут його оцінка вже не така захоплююча: «Як живописець, він мало-відомий: малював доволі посередньо»²⁵.

Характеристика Шевченка-художника значно стисліша і взагалі не деталізована. Цьому можна знайти пояснення: П. Селецький був музикантом, композитором, правознавцем і театралом. Але він не був художником. Його знання живопису обмежувались курсом малювання в дитинстві, який входив до освітньої програм дітей дворян.

Як вже згадувалося вище, судженням П. Селецького при-таманна певна упередженість. Крім того, автор перш за все подає власне розуміння тієї ситуації, що склалася навколо викупу Тараса Шевченка з кріпацтва. Повніше розкрити ставлення П. Селецького до Т. Шевченка та його поглядів можна проаналізувавши останній абзац нотаток про викуп Тараса Григоровича з кріпацтва: «Якою б черствою не була б душа людини, вона повинна була пройнятися священною вдячністю; і чим більш потворним виглядало кріпацтво, тим більш сильною, більш глибокою повинна бути вдячність за звільнення. Далі ми побачимо, як відплатить за неї Шевченко»²⁶. Автор нотаток прямо засвідчує свою негативну оцінку подальшим діям поета, як активного діяча українського руху.

Обоє молодих людей перебували у вузькому колі спілкування родини Репніних, в якій високо цінувалося мистецтво. Це

---

²³ Там же.

²⁴ Киевская старина. 1884. Т. 8. С. 620.

²⁵ Киевская старина. 1884. Т. 9. С. 620.

²⁶ Там же. С. 621.

послужило їх зближенню як особистостей, що захоплювались прекрасним. Вони обоє цінували мистецтво і прагнули творити. Тарас Григорович Шевченко був художником та піітом, майстерно володіючи словом. Петро Дмитрович Селецький з дитинства захоплювався музикою, цінував красу та досконалість. Писати музику він почав ще в Одесі, викладаючи правознавство в Рішельєвському ліцеї²⁷.

Ініціатором спільної для обох ідеї – написання опери – стала княжна Варвара Рєпніна. П. Селецький описує: «Кілька разів грав я на фортепіано в Яготині, і музика моя дуже подобалась; Варвара Миколаївна запропонувала мені написати оперу, Шевченко взявся написати лібрето, сюжетом вибрали Мазепу. Сюжет для опери дійсно багатий. Багато драматизму, дії, різнорідні елементи: велико- і малоросійський, польський, шведський. Але в розробці драми і в мові лібрето ми розходились. Всі стояли за особистість Мазепи і хотіли зробити його борцем з деспотизмом Петра. Хоч Петро ніколи і не був моїм героєм, в діях Мазепи я також не бачив нічого героїчного і хотів представити його таким, яким він був в дійсності. У запалі суперечки у мене вирвалось слово «зрадник», і ми ледь через це не розсварились. Варвара Миколаївна і Шевченко хотіли, щоб лібрето було написано малоросійською мовою, я був протилежної думки і переконував, що Шевченко так володіє російською мовою, що добре напише лібрето; якщо писати оперу, казав я, то писати оперу серйозну і загальнодоступною мовою, а не яку не будь «Наталку-Полтавку». Кожен залишився при своїй думці, тим все і закінчилось в Яготині»²⁸. І ось знову мимоволі автор мемуарів виражає своє ставлення до українства, народної культури. Оперу-водевіль І. Котляревського він не вважає таким, що має унаслідуватись, бути взірцем для рафінованого інтелектуала, яким він себе без сумніву вважав.

Але реалізувати задум не пощастило. Про причини цього говорить сам П. Селецький. Коли «всі обстоювали особу Мазепи й хотіли представити його оборонцем свободи в боротьбі з

---

²⁷ Киевская старина. 1884. Т. 8. С. 251.

²⁸ Киевская старина. 1884. Т. 9. С. 621–622.

деспотизмом Петра», Петро Дмитрович у вчинках Мазепи «не знаходив... нічого героїчного і домагався, щоб його представили таким, яким він справді був», а коли з уст майбутнього композитора вирвалося слово «зрадник», що мало характеризувати «справжню» постать гетьмана, всі через це мало з ним не посварилися. До того ж княжна Варвара і Тарас Григорович «хотіли, щоб лібрето було написане українською мовою», а П. Селецький був «протилежної думки» й казав: «Якщо писати оперу, то писати оперу повалену й мовою загальноприступною, а не якусь там “Наталку Полтавку”»²⁹.

Отже, останнє зауваження, переконує, що П. Селецький прагнув створити музичний твір не для широкого українського загалу, а такий, що мав би визнання лише в аристократичних колах. Крім цього, такий напрям діяльності як написання музичних творів для нижчих верств тогочасного суспільства – виходець з козацько-старшинського роду, державний чиновник, мабуть, вважав нижче своєї гідності.

У цей час відбувалася ще одна неприємна для Т. Шевченка подія. Її деталі до нас дійшли з листа княжни Варвари Репніної до Ш. Ейнара. «Несподівано сталася подія, що потрясла Т. Шевченка. Платон Лукашевич прислав до Яготина з Березані свого кріпака з листом до Т. Шевченка. Посланець у тяжкий мороз здолав не менше 25 верст пішки. Це обурило Т. Шевченка, і він написав ученому дідичеві різкого листа. На це дістав такою самою дорогою відповідь, у якій оскаженілий П. Лукашевич здобувся на ущипливий «дотеп», – що він має 300 таких «йолопів», як Шевченко. Поет, оповідаючи про це княжні, «плакав од болю». Княжна не знала, що сказати, що зробити, щоб потішити його»³⁰.

Суперечка з П. Селецьким і тяжкий інцидент з П. Лукашевичем були тими подіями, що різким дисонансом увірвалися в чисту атмосферу яготинського палацу. Складні моральні пере-

---

²⁹ Зайцев П. Життя Тараса Шевченка.

³⁰ Русские Пропилеи: материалы по истории русской мысли и литературы: в 6 т. / Сост. предисл., подгот. текста М. О. Гершензон. Москва, 1918. Т. 2. С. 216.

живання, викликані відносинами з княжною, хоч і затьмарювали чоло поета, але в них не було нічого, що зачіпало б його переконання або дратувало його людську й національну гідність. По виїзді з Яготина він ще близько місяця перебував у тих околицях. Гостював, мабуть, у Закревських, у де Бальменів, може в Маркевича.

Від'їзд його з Яготина описала В. Рєпніна в листі до Ш. Ейнара: «Два дня он был молчалив и холоден, хотя я проводила с ним почти весь день, потому, что он работал... над портретами детей моего брата, а я занимала их, чтобы они сидели смирно; но последние три дня его пребывания он был сердечен, братски нежен и добр. Наконец наступил день и час его отъезда. Я со слезами бросилась к нему на шею, перекрестила ему лоб, и он выбежал из комнаты...»³¹.

Але від'їзд Тараса Шевченка з маєтку Рєпніних в Яготині не поставив кінцевої крапки в його стосунках з Петром Селецьким.

У лютому 1844 року поет виїжджає до Петербурга, де займається своїми справами: видає серію малюнків «Живописна Україна», здобуває офіційне звання художника, пише поему «Сон». Здійснивши усе заплановане, Т. Шевченко подає заяву до правління Академії про видачу йому квитка для проїзду в Україну й вільного проживання там. 5 квітня 1845 року Т. Шевченко отримує необхідний дозвіл і 12 квітня виїжджає в Україну.

Весну, літо й осінь 1845 року Т. Шевченко провів у Мар'їнському на Полтавщині (Миргородський повіт) на запрошення предводителя дворянства Миргородського повіту Олександра Лук'яновича. Децю пізніше, отримавши посаду в Київській археографічній комісії, Т. Шевченко починає багато подорожувати Україною, збирати фольклорні й етнографічні матеріали та змальовувати історичні й архітектурні пам'ятки.

У період другої подорожі Тараса Шевченка Україною Петро Дмитрович Селецький завжди знаходився «на відстані витягнутої руки» від нього. Причиною цього стало спільне місце роботи – Київська археографічна комісія. П. Селецький працю-

---

³¹ Там же. Т. 2. С. 217.

вав в ній у 1845–1846 роках, а Т. Шевченко в 1845–1847 рр. Також варто зазначити, що П. Селецький постійно проживав в Києві, тобто вони з Т. Шевченком, який в ньому поселився весною 1846 року, оберталися в одних і тих самих аристократичних колах³².

У травні 1847-го Тараса Шевченка заарештували за участь в «Україно-Славянскомъ Обществѣ» (Кирило-мефодіївському товаристві) і ув'язнили в казематі III жандармського відділення. Подія отримала сильного розголосу у вузькому колі київських аристократів, тому цілком логічно, що про неї дізнався П. Селецький. Зауваження П. Селецького у «Записках»: «Далі ми побачимо, як відплатить за неї Шевченко»³³, тобто за викуп його з кріпацтва царською родиною, свідчить про несприйняття, а то і засудження імперським чиновником подальшої участі Тараса Григоровича у справі «Объ Украино-Славянскомъ Обществѣ». Наприкінці червня, після короткої позасудової розправи й довгого арештантського шляху з Петербурга до Оренбурга, Тараса Григоровича зачислили рядовим військової частини Орської фортеці³⁴.

На більш ніж десятирічний період в їх стосунках виникла пауза. Поки Тарас Шевченко відбував службу на засланні, Петро Селецький робив собі кар'єру на цивільній імперській службі. 15 січня 1849 року він отримує посаду цензора іноземних творів. У цьому ж році його призначають чиновником особливих доручень при попечителєві Київського навчального округу. У 1850 р. він стає на чолі канцелярії Київського інституту шляхетних дівчат. Крім цього, Петро Дмитрович очолює низку різних комісій, отримує державні нагороди (орден Святої Анни різних ступенів) та почесні звання (камер-юнкера, колежського асесора), та, врешті решт, 14 лютого 1858 року його призначають київським віце-губернатором при київському, подільському і волинському генерал-губернаторові І. Васильчикову.

---

³² *Модзалевский В. Л.* Малороссийский родословник. С. 596.

³³ Киевская старина. 1884. Т. 9. С. 621.

³⁴ Тарас Шевченко: Життя і творчість у документах. С. 326–331.

У той же час дещо змінювалась і доля Т. Шевченка. Завдяки активному сприянню своїх друзів, він навесні 1858 року після заслання прибув до Петербурга й оселився в Академії мистецтв. Діставши з чималими труднощами дозвіл, Т. Шевченко влітку 1859 року повернувся в Україну, де не був дванадцять років. Тут відвідав своїх рідних – у Кирилівці та декого з давніх знайомих. У перших числах серпня 1859-го Т. Шевченко приїхав до Києва й оселився на Вишгородській вулиці. Його мрії про одруження та придбання землі над Дніпром не здійснилися: Т. Шевченка втретє заарештували за звинуваченням у богохульстві й після кількаразових допитів зобов'язали повернутися до Петербурга. На світанку 14 серпня 1859 року поет диліжансом виїхав до Петербурга³⁵.

Не останню роль у такому розгортанні подій навколо перебування Тараса Григоровича відіграв Петро Дмитрович Селецький. На момент приїзду поета в рідну Україну він – віце-губернатор, але у зв'язку з відсутністю самого губернатора П. Селецький виконує його обов'язки, тобто повновладний управитель краю.

Новий етап в їх стосунках почався з листа київського, подільського і волинського генерал-губернатора І. Васильчикова виконуючому обов'язки київського цивільного губернатора П. Селецькому про відправлення Т. Шевченка до Києва під нагляд поліції. Лист Петро Дмитрович отримав, і відреагував відповідним чином: було видано розпорядження черкаському земському справникові В. Табачникову відправити Т. Шевченка до Києва. Через листування з В. Табачниковим, канівським земським справником С. Котляровим та старшим київським поліцеймейстром П. Селецький був детально проінформований про всі дії та місця перебування Т. Шевченка³⁶.

Поета було заарештовано і доставлено до Києва. Генерал-губернатор І. Васильчиков розглянув справу поета-крамольника і дійшов висновку «что взведенное на него обвинение могло

---

³⁵ Там же.

³⁶ Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії. 1814–1861 / За ред. Є. П. Кирилюка. Київ, 1982. С. 328–332.

возникнуть по недоразумению лиц, пред которыми он вел разговор». Заручник ситуації – Т. Шевченко, подав прохання на виїзд до Петербурга. П. Селецький не став чинити перепон і 8 серпня 1859 року відправив його прохання на розгляд генерал-губернатору. 11 серпня останній прислав ствердну відповідь – академік Тарас Шевченко може вирушити до Петербурга. Через старшого київського поліцмейстра, П. Селецький передав дозвіл генерал-губернатора Т. Шевченку³⁷.

Останнім кроком П. Селецького, як державного чиновника у справі Т. Шевченка, стали його листи-повідомлення до офіцера корпусу жандармів Л. Грибовського в Петербурзі та петербурзького обер-поліцмейстера П. Шувалова про виїзд Т. Шевченка з Києва до Петербурга³⁸.

Професійна діяльність П. Селецького під час третього приїзду Т. Шевченка до України дає нам змогу оцінити першого, як старанного та досвідченого чиновника. Стосовно особистого ставлення П. Селецького до Тараса Григоровича, то воно цілком солідаризувалося з оцінкою Тараса Шевченка, поданою у рапорті київського, подільського і волинського генерал-губернатора І. Васильчикова від 23 серпня 1859 р. начальнику III відділу О. Орлову: «...он известен здесь, как человек окомпрометировавший себя в политическом отношении...».

Негативним було ставлення і Т. Шевченка до П. Селецького. Невідомо, що саме викликало неприязнь Тараса Григоровича: дворянська зверхність, висока посада в чиновницькому апараті імперії, пряме відношення до його останнього арешту чи ще щось інше. Як би там не було, але 23 грудня 1860 року Тарас Шевченку у листі до свого родича Варфоломія Шевченка (який радив звернутися до П. Селецького по допомогу в справі придбання земельної ділянки) написав: «Я лучше тричі чорта в [...] поцілую, як матиму писать отому поганому Селецькому»³⁹. Як ми бачимо, у листах до близьких осіб, Тарас Григорович не вибрав висловів для характеристики свого ставлення до пред-

---

³⁷ Там же. С. 337.

³⁸ Там же. С. 341.

³⁹ Тарас Шевченко. Зібрання творів. С. 216.

ставників української аристократії, що давно забули своє козацьке походження, відцуравшись свого народу, стали вірними слугами імперської влади в Україні.

Цілком логічно, що остаточну крапку у взаєминах П. Селецького та Т. Шевченка поставила смерть останнього 10 березня 1861 року. У своїх «Записках» Петро Дмитрович приділив цій події два рядки: «Про мертвих або добре, або нічого. Особливо якщо брати до уваги важку долю, яка спіткала поета»⁴⁰. Своїм записом П. Селецький демонструє свою обізнаність з життям українського поета, при чому як зі світлими, так і з темними його сторонами. Згідно з його поглядами, Т. Шевченко прожив життя не зовсім благонадійного підданого, який, на його думку, мав би «пройнятися священною вдячністю; і чим більш сильною, більш глибокою вдячністю за звільнення» з кріпацтва і зрозуміло, що до осіб августійшої родини. Мабуть, саме такі почуття і мав сам П. Селецький, «славних прадідів великих правнук поганій». При цьому він відверто натякає, що за інакших обставин життя Тараса Григоровича склалося б зовсім по-іншому.

Отже, історія стосунків Петра Дмитровича Селецького та Тараса Григоровича Шевченка мала свою еволюцію: від приятельської ввічливості до взаємного несприйняття. Мистецька обдарованість вже заздалегідь створила їм спільні теми для розмов. У сукупності з високим культурним рівнем мешканців маєтку Репніних, насиченістю культурного життя та ініціативністю княжни В. Репніної це відкривало перед двома представниками української еліти перспективи для співпраці на теренах української культури, високого служіння українському народу. Але різні ціннісні орієнтири, розуміння свого громадського становища, своїх кар'єрних прагнень та устремлінь, ментальні відмінності між представником козацько-старшинського істеблїшменту та генієм, що уособлював незламну стійкість простого народу з його козацькою невмирущою славою, робили неможливим таку співпрацю, а взаємини не могли перерости у щось дієве й особисто значиме. Інцидент між П. Селецьким і Т. Шев-

---

⁴⁰ Киевская старина. 1884. Т. 9. С. 620.

ченком у Яготині яскраво засвідчив їхню особистісну відмінність та неможливість їхньої взаємної співпраці й порозуміння не тільки у поточному часі, а й у майбутньому. Це були дві різні України.

Перспективи дослідження. Підсумовуючи, слід підкреслити важливість і необхідність подальших досліджень з позначеної проблематики. Це актуально не лише з огляду на те, що до сьогодні немає повноцінної біографії П Селецького. Дана тема на часі ще й тому, що його діяльність в контексті життєвого шляху Т. Шевченка дозволяє відкрити раніше невідомі сторінки з біографії останнього. Аналізуючи це, можна глибше зрозуміти сутність тієї спадщини, яку нам залишив Тарас Шевченко.

Vitalii Hudyma

The student, Historical faculty,
National Pedagogical Drahomanov University
(Kyiv, Ukraine)

STROKES TO THE PORTRAIT OF CYRIL-METHODIANS: LITTLE KNOWN PAGE BIOGRAPHY OF T. SHEVCHENKO (IN "NOTES OF PETER SELETSKIY")

Based on published archives, varieties of memoirs literature and epistolary to reveal the problem of relationship between nobleman and Kyiv civil vice governor P. Seletskiy and Ukrainian poet, artist T. Shevchenko, who represented Ukrainian national liberation movement in the first half of the nineteenth century. Describe the main stages of relationships between these personalities and analyze their development. Expand leading motives establishment and further development of their relations.

Key words: *T. Shevchenko, P. Seletskiy, Russian autocracy, civil governor, Ukrainian national liberation movement, prosopography.*

REFERENCES

1. Afanas'iev-Chuzhbyns'kyi, O. (1982). *Spohady pro Tarasa Shevchenka*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
2. Borodin, V. & Pavliuk, M. (Comps.). (1982). *Spohady pro Tarasa Shevchenka*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
3. Chalyj, M. (1882). *Zhyn' y proyzedenyia Tarasa Shevchenka* Kyev: Typohrafyia K. N. Mylevskoho. [in Russian].

4. Dziuba, I. (2008). *Taras Shevchenko: Zhyttia i tvorchist*. Kyiv: Kyievo-Mohylians'ka akademiia. [in Ukrainian].
5. Hershenson, M. O. (Ed.). (1918). *Russkyye Propyley: materialy po istorii russkoj mysli i literatury* (Vol. 2). [in Russian].
6. Horbach, N. (2005). *Zhyttia ta tvorchist' Tarasa Shevchenka*. Lviv: Kameniar. [in Ukrainian]
7. Hrabovs'kyi, H. (2000). *Shevchenko, iakoho ne znaemo*. Kyiv: Krytyka. [in Ukrainian].
8. Hrabovych, H. (1991). *Shevchenko iak mifotvorets': Semantyka symboliv u tvorchosti poeta*. Kyiv: Radians'kyi pys'mennyk. [in Ukrainian].
9. Kasian, V. Kh., Palamarchuk, H. P., Palianychenko, O. I. & Chumak, K. V. (1991). *Taras Shevchenko: zhyttia i tvorchist' u dokumentakh*, [al'bom]. Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian].
10. Kyryliuk, Ye. P. (Ed.). (1982). *Taras Shevchenko: Dokumenty ta materialy do biohrafiï*. 1814–1861. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Modzalevskiy, V. L. (1914). *Malorossijskiy rodoslovnik* (Vol. 4) Kiev: Izd. H. L. Frontskevycha i K^o. [in Russian].
12. Nadtochii, O. (2006). *Rosiis'ka tsenzura i vydannia tvoriv Tarasa Shevchenka (1861–1916 rr.)*. Cherkasy: Brama. [in Ukrainian].
13. Sehed, S., Moklytsia, M., Martsinkovs'kyi, I., Orlova, N., Naumova, N., Rep'iakh, S., et.al. (2014). *Taras Shevchenko u pryvatnomu zhytti: zbirnyk statei*. Kyiv: Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
14. Shevchuk, V. (Comp.). (1993). *Dolia. Knyha pro Tarasa Shevchenka v obrazakh ta faktakh*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
15. Zaitsev, P. (2004) *Zhyttia Tarasa Shevchenka* (2nd. ed.) Kyiv: Oberehy. [in Ukrainian].